

О.Є. Смолінська*

ГОМЕОСТАТИЗМ В ОРГАНІЗАЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

У статті вивчено різні аспекти гомеостатизму як принципу організації культурно-освітнього простору педагогічного університету: з'ясовано спільні та відмінні риси принципів гомеостатизму та синергізму, вивчено особливості самоорганізації в культурно-освітньому просторі з позицій першого. Особливу увагу звернено на педагогічні аспекти впливу стану еквілібристичної рівноваги в університетській педагогічній освіті як макросистемі та університеті - як мікросистемі.

Ключові слова: гомеостатизм, принцип організації, культурно-освітній простір, педагогічний університет.

Постановка проблеми. Здійснюючи вивчення культурно-освітнього простору педагогічного університету з теоретико-методологічних позицій важливо дослідити не лише сутність самого об'єкта, а й способи його організації, дієві механізми. Проблема принципів у будь-якому педагогічному дослідженні насамперед пов'язана із питанням цілісності у педагогічному знанні, змістовим центром якого є знання про особистість. Так само вивчення окремих феноменів педагогічного процесу поза зв'язком з його цілісними характеристиками зумовлює фрагментарність відомостей, те ж стосується і організаційних досліджень, присвячених вивченню елементів освітньої системи, зокрема педагогічних університетів. У педагогіці як науці, що не тільки вивчає, а й конструє освітню дійсність, принципи набувають вагомості як основні керівні положення, ідеї, що відображають нормативні вимоги до вивчення чи перетворення освітньої дійсності. Крім того, вони вказують напрям педагогічної діяльності, обумовлюють загальні регулятиви (позиції та установки), з якими треба підходити до організації педагогічних процесів, пошуку шляхів їх оптимізації. Принципом можна вважати тільки положення, яке ґрунтується на закономірності, що не залежить від конкретних умов та обставин, але якщо останні мають об'єктивний характер і виявляються в процесі дослідження культурно-освітньої реальності, то принципи як нормативні положення не вивчаються як щось "дійсне, існуюче", а встановлюються, пропонуються, формулюються як щось "належне", є межею переходу від науково-теоретичної до конструктивно-технічної функції педагогіки [15, с. 52]. На думку Н. Лизь, педагогічні принципи обумовлені станом освітньої сфери, суспільними запитаними до освіти та певною мірою методологічною позицією дослідника, оскільки є підсумком як осмислення педагогічного спадку минулого та узагальнення актуальної передової педагогічної практики, так і передбаченням тенденцій розвитку суспільства та освіти майбутнього [18, с. 16]. Таким чином, вивчення принципів організації культурно-освітнього простору є основою для його дослідження протягом часу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій з теми. Вивчення гомеостатизму як організаційного принципу культурно-освітнього простору педагогічного університету й досі не є системним, виклад цієї тематики здійснюється в поодиноких статтях,

© О.Є. Смолінська, 2014

* Науковий консультант — проф. Васянович Г.П.

хоча існує чимало досліджень з педагогічної синергетики (О.В. Вознюк [8], Н.В. Кочубей [14], В.Г. Кремень та В.І. Ільїн [16], О.М. Робуль [26], А.В. Фокшек [30], чимала кількість авторів різних наукових спеціальностей ідентифікує явище самоорганізації із синергетикою. Можна було би погодитися з цією тезою щодо культурно-освітнього простору як квазіутворення, якщо розглядати його винятково як соціальну систему, що їй, як і біологічній, властивий значний ступінь невизначеності у розвитку, проте він утворюється в рамках вже існуючої формальної організації — педуніверситету, який має власну історію, з культурних надбань якої і постає. У зв'язку із цим щодо організації культурно-освітнього простору педагогічного університету самоорганізаційні процеси, що там відбуваються, будемо вивчати як гомеостатично зумовлені.

Мета статті - визначити зміст і практичну дієвість гомеостатизму як одного з принципів організації культурно-освітнього простору педагогічного університету.

Основний зміст статті. Розглядаючи організацію культурно-освітнього простору педагогічного університету з її принципових позицій, визначаючи культуровідповідність як загальну схему влаштування дієвості, а екологізм — як спосіб відповіді на зовнішні обставини, що впливають на нього, не можна оминати увагою фактор сталості культурно-освітнього простору [27]. Він (фактор сталості) є, з одного боку, причиною виникнення простору культури й освіти в межах організації-університету, оскільки, виходячи з тези про відсутність культури у новонародженого, висловлену О. Шпенглером, новостворені університети не можуть мати власного культурно-освітнього простору, він виникає лише із усталенням різних середовищ, з іншого — той же фактор сталості є визначальним в обранні певних способів “реагування” на виклики зовнішнього середовища. Одним із перших до питання існування внутрішнього фактора обмеження впливу зовнішніх дій звернувся Г. Зіммель у праці “Стійкість соціальних груп”, зауваживши, що, попри змінність членів групи, її ключові характеристики залишаються сталими [38, с. 668], при цьому виокремлює два виміри реалізації неперервності внутрішньої єдності — просторовий і часовий. Водночас, фактор простору осмислюється Г. Зіммеlem не як первинний, оскільки сім'я, що переїжджає в інше місце локації, залишається тією ж, натомість більшої ваги набуває фактор часу як зв'язок поколінь: “Фізіологічний зв'язок між поколіннями, що слідує один за одним, є незрівнянно важливішим для підтримання цілісності групи у зв'язку із тим, що заміщення одного покоління іншим не відбувається одночасно” [38, с. 670].

Принципи культуровідповідності та гомеостатизму, як і гомеостатизму та екологізму, взаємодіють між собою, вступаючи у суперечність, завдяки чому культурно-освітній простір педагогічного університету й може віднаходити власну якість, самостверджуватися, самоорганізовуватися і самоevolюціонувати. Так, наприклад, культуровідповідність орієнтує його на систему надцінностей, здобуття яких є, з одного боку, стимулом для розвитку, з іншого — аргументом до вищої герметизації, залежно від рівня його суб'єктності, а це, натомість, збільшує підпорядкованість культурних систем власним принципам, накреслює інший, власний, шлях соціокультурного розвитку, збільшуючи неспівмірність індивідуальних культурно-освітніх просторів, обумовлюючи їх автономізацію, зростання конкурентності у міжкультурному просторі [3].

Досліджуючи організацію культурно-освітнього простору педагогічного університету, треба взяти до уваги й те, що його межі як офіційної організації не збігаються із культурними, у зв'язку з чим виникає своєрідний кордон дієвості: з одного боку

— педагогічний університет вирішально не впливає ні на навчально-виховний процес у школах, ні на якість системних характеристик університетської освіти, з іншого — саме його результативність багато в чому визначає рівень розвитку різних ланок системи освіти. Реальні зміни, що відбуваються у шкільній та університетській педагогічній освіті дещо асинхронні, оскільки ставлять перед собою по-різному сформульовані цілі: “Загальна середня освіта має забезпечити умови для морального, інтелектуального, фізичного, художньо-естетичного розвитку учнів, виховання громадянина демократичного суспільства, яке визнає освіченість, вихованість, культуру найвищими цінностями, незамінними чинниками соціального прогресу” [13, с. 3], а Законом України “Про вищу освіту” визначається тільки мета вищого навчального закладу, тоді як для їх досягнення існує єдиний спільний шлях проведення змін у культурному просторі освіти. При цьому сталість їх внутрішніх культур є забезпеченням “неодномоментності” зміни поколінь, у зв’язку із чим набуває актуальності вивчення гомеостатизму як одного із принципів, що діє організуюче на культурно-освітній простір педагогічного університету. Широко застосовуваний в менеджменті, особливо при вивченні проблем з використанням методів системного аналізу, кібернетики, синергетики, цей принцип, що прийшов з фізіології, на продовження екологізму з його підходами до організації як системи, визначає зібраність і стабільність системи щодо цілей її функціонування.

Віднесення гомеостатизму до принципів організації культурно-освітнього простору є близьким до концепції системогенетики як науки, що узагальнює закономірності системогенезису і системотворення у формі системи законів спадкування у “світі систем”, законів розвитку та функціонування системи, розроблених А. Субетто [29]. Крім того, появу ідеї організуючого гомеостатизму не тільки в біологічних, а й у механічних системах В. Степін пов’язує з їх зростанням та ускладненням, відповідно й розвитком взаємодій елементів, тому пояснення процесів не може бути здійснене з позицій класичної раціональності, тільки постнекласичної. Продовжуючи обговорення тематики систем та їх змісту, задля з’ясування поширення дії гомеостатизму на всю освітню систему чи її культурно-освітній простір, у В. Степіна знаходимо підхід, згідно з яким інформаційною структурою біологічних організмів є їх генетичний апарат, а соціальних систем — культура, її базисні цінності [28]. Таким чином, дослідження гомеостатизму як організаційного принципу доцільно здійснювати щодо культурно-освітнього простору університету як його інформаційно-генетичної структури.

В літературі гомеостаз класично визначається як “властивість біологічних систем зберігати відносну динамічну сталість параметрів складу та функцій. Основою цієї здатності є вміння біосистем протистояти збуренням з боку зовнішнього середовища завдяки автономності й стабільності їх внутрішньої організації” [10], причому ця властивість покликана забезпечити максимальну життєздатність системи, якій притаманна. Таким чином, зважаючи на обґрунтування культурно-освітнього простору педагогічного університету як природної комплексної системи, що може виявляти відкритість, що здійснюється у рамках екологізму, забезпечує розуміння та можливість практичного застосування принципу гомеостатизму як організаційного. Механізм його дії полягає в тому, що коли відкрита система самостійно набуває власної просторової структури, вона стає здатною до самоорганізації. При цьому можливість постійно коригувати структуру й алгоритми функціонування на основі спроб та по-

милок роблять культурно-освітній простір здатним до самонавчання, якщо використовуються внутрішні ресурси (вже прийняті та легітимізовані патерни), чи здатним до навчання, якщо при цьому застосовуються зовнішні зразки, можливість прийняття яких обумовлена близькістю чи однотипністю із вже існуючими. Отже, гомеостатизм, забезпечуючи сталість внутрішнього середовища та його саморегуляцію, самоорганізацію, за змістом наближається до синергетики як ідеї про принципову можливість спонтанного виникнення порядку й організації з безладу в результаті процесу самоорганізації. Однак синергетика, що розглядає самовпорядкування як рух в напрямі від хаосу до порядку, не відображає такі явища самоорганізації, як еволюцію та розвиток вже організованих форм, тому, попри наявність значної кількості серйозних досліджень, присвячених педагогічній синергетиці та методологічним синергетичним підходам, вони лише частково відображають задану тематику, незважаючи на становлення нового типу мислення — синергетичного, яке “розвиває і конкретизує методологію системних досліджень, відкриває нові можливості пізнання закономірностей історичного процесу й передбачення перспектив його подальшого розвитку як суттєвої альтернативи повної дезорганізації суспільства, розпаду моральних зв’язків і паралічу культури” [11, с. 219].

На початку ХХ століття фізіолог В. Кеннон запропонував термін гомеостазу як назву для скоординованих фізіологічних процесів, що підтримують більшість стійких станів організму [35, с. 24], при цьому ті сили, що підтримують збереження їх внутрішньої стабільності в збурених зовнішніх умовах, аналогічні до тих, які діють у соціальних та виробничих організаціях-“тілах” [39, с. 66], крім того, підкреслюється, що гомеостаз не означає стагнації, оскільки є ще й сукупністю умов, обставин (*stasis*), що можуть мати варіативні сценарії розвитку, але ведуть до стану стійкості. Обґрунтовуючи доречність вживання цьому терміна, В. Кеннон підкреслив, що слово *homiois* вказує на схожість, подібність явищ, крім того, він вважав, що іншим, альтернативним до гомеостазу, терміном, могло би бути слово *equilibria* (рівновага), якби воно не позначало зіставлення статичних станів, що неможливі в живому організмі [35, с. 24]. Саме у зв’язку із цим ближчою до змісту гомеостазу є еквілібристична рівновага, незважаючи на тавтологічність, покликану підкреслити функцію урівноваження динамічних станів (постійне відновлення порушеного балансу), що є втіленням принципу Ле Шательє-Брауна, зміст якого в тому, що коли система, яка перебуває в рівновазі, зазнає зовнішнього впливу, то рівновага зміщується у напрямі, що сприяє послабленню цього впливу [21], це відкриває можливості для прогнозування подальшого шляху еволюції такої системи. У 1947 році П. Самуельсон виразив цей же принцип в економічній термінології [37], обґрунтувавши цим його методологічний характер. Найбільш поширена інтерпретація ноосферної концепції як спільної еволюції природи і суспільства, що, за висловом М. Моїсеєва, є новим гомеостазом, який забезпечує “стійку нерівновагу, тобто згоду із законами біосфери, прийнятну для розвитку суспільства” [20, с. 35], теж опирається на термінологію встановлення та відновлення рівноваги. У педагогіці також спостерігаються прояви дії принципу зміщення рівноваги, коли спроби тиску на вихованця з міркувань детермінації його діяльності чи поведінки призводять до прямо протилежних наслідків. Що ж до культурно-освітнього простору, така дія виявляється зараз у наявності та посиленні застарілих реалій вищої освіти, коли у практичних взаємодіях студент сприймається не суб’єктно (як нерозумне дитя — у кращому випадку), викладач — теж (як нездатний до прийняття рішень

об'єкт керівництва), адміністратор — теж (як залежний від волі вищого керівництва призначений на посаду чиновник). Індикатором, що виявив такий стан (особливо щодо університетів, не розташованих у великих містах), стала культурна концепція єдиного простору освіти і науки Європи, її “загроза” непотрібності фахівців (як випускників, так і викладачів, керівників), що очевидно не дотягують до стандартів європейської науки й технологій. За умови слабкості суб'єктів-агентів культурно-освітній простір педагогічного університету генеруватиме у переваж ізольовані цінності, що надійно убезпечуватимуть його від впливів інших культур. Крім того, схильність до підтримки такого статусу закладена у національних ментальних особливостях, виражених у прислів'ях, а ступінь зміщення стану рівноваги в культурно-освітньому просторі педагогічного університету — від волі його керівника, якщо він володіє вираженою суб'єктністю [12, с. 11]. Крім того, це виявляється у високому ступені уникнення невизначеності, значній дистанції влади (Г. Гофштеде), притаманних як національній культурі в цілому, так і культурно-освітньому простору окремих організацій-університетів, як і всім системам, що самоорганізуються. У руслі теорії систем Т. Парсонс також писав про самопідтримуваний порядок (self-maintenance), завдяки якому здійснюються відношення між її частинами, що відбуваються у певних межах, які не нав'язуються ззовні, а підтримуються особливими якостями, притаманними елементам системи в ході її функціонування, але завдяки яким стосунки з навколишнім середовищем встановлюються таким чином, що відмітні внутрішні характеристики та границі системи як цілості відтворюються, незважаючи на зміни внутрішньої ситуації.

Чималу увагу проблемі гомеостазу свого часу приділено вченими-кібернетиками (Н. Вінер), управлінцями. Зокрема, С. Бір сформулював два принципи побудови гомеостатичних систем: ієрархічності та живучості, застосував їх при розробленні організованих систем управління, провівши кібернетичні аналогії між живою системою та складним виробництвом, при цьому називав такий організаційний стан “життєдайною системою” [6]. Концепцією, що об'єднала різноманітні підходи до розуміння явища гомеостазу, стала теорія функціональних систем, створена П. Анохіним, який взяв за основу уявлення Н. Вінера про системи, що самоорганізуються, і вивів “золоте правило саморегуляції”: “Кожне відхилення від константного рівня будь-якого життєвого фактора слугує поштовхом до негайної мобілізації апаратів, що відновлюють цей постійний рівень” [1, с. 120].

Окремої уваги при аналізі організуючої дії гомеостатизму щодо культурно-освітнього простору у вітчизняній науці заслуговують ідеї В. Беха. Зокрема, пояснюючи метаморфозу перетворення національної ідеї у фенотип соціального організму [4], він зазначає, що ідея (культурний проект) виникає в історичному минулому того мікро- чи макросоціуму, щодо якого здійснюється її вплив, спочатку забезпечуючи гомеостаз саме цього соціального утворення (у нашому випадку — педагогічного університету), відокремлюючи від інших та забезпечуючи стійкість його саморозвитку як органічної цілісності. Та в подальшому розвитку, зі зміцненням культурних патернів, еволюцією культурно-освітнього простору, ідея-культурний проект починає відігравати свою наступну роль — гаранта розвитку соціальної спільноти в режимі гомеорезу. Таким чином, гомеостатизм, динамічно поєднуючи в собі дві функції — гомеостазу й гомеорезу, організує як культурно-освітній простір (гомеостатичний фактор), так і педагогічний університет (об'єкт дії). Відмінність гомеостатичних ролей гомеостазу та гомеорезу, згідно з В. Бехом, у тому, що перший є стійкістю рухливого рівно-

важного стану соціальної системи, а другий — стійкістю шляхів розвитку, типів змін, що є, по суті, переходами з одного статусу рівноваги в інший. До цієї ж тези автор, спільно з А. Гашенком, повертається у монографії “Фірма в дискурсі організменної ідеї” [5, с. 172], розглядаючи проблему саморегуляції соціального організму.

Розглядаючи еволюцію досліджень з теорії гомеостазу щодо небіологічних систем, звернемося до статті В. Новосельцева, де автор пише про гомеостаз як про “сталість характеристик, суттєвих для життєдіяльності системи, при наявності збурень у зовнішньому середовищі; стан відносної сталості; відносної незалежності внутрішнього середовища від зовнішніх умов” [24]. В. Кирій, досліджуючи амбівалентні системи, зауважує, що гомеостатичними з-поміж них є ті, в яких встановлюється стан рівноваги між протилежностями [12, с. 8], при цьому амбівалентні — це системи, де ці протилежності можуть переходити одна в одну, що властиво культурним процесам, як і навчально-виховному, де постійно відбувається обмін щонайменше цінностями та інформацією, а ще — емоціями, ставленнями, установками тощо, залежно від рівня внутрішньої інтегрованості. Крім того, між протилежностями існує ще один стан — перехідний, стан динамічної керованості, що пояснює можливість управління в культурно-освітньому просторі педуніверситету як в амбівалентній системі, якій властиві взаємні переходи, що робить культурну суб’єктність в освіті природовідповідною щодо самої себе.

Звертаючись до методик дослідження самоорганізаційних процесів в університеті, варто зауважити, що вченими розглядається низка можливостей, хоча в основному їх змістом є процес моделювання. Так, І. Колесін застосував до соціальної самоорганізації математичні моделі, Ю. Сахарова — логарифмічні.

Підсумовуючи вищезазначене, гомеостаз — це саморегуляція, здатність відкритої системи, якою потенційно є культурно-освітній простір педагогічних університетів, зберігати власну сталість із допомогою скоординованих дій, спрямованих на підтримку динамічної рівноваги, через що в процесі самоорганізації відбувається самовільний пошук стійких структур. Гомеостатизм — це принцип організації системи, дія якого спрямована на встановлення і підтримання її рівноважного стану, забезпечення сталості внутрішнього світу (щодо педагогічного університету — засад культурно-освітнього простору). В. Буданов характеризує гоместатичність як один із принципів синергетики, здатність системи функціонувати щодо зовнішнього середовища через реалізацію від’ємних зворотних зв’язків [7], тобто таким чином, що зовнішнє оточення, впливаючи на культурно-освітній простір педагогічного університету, насамперед зазнає впливу зворотної реакції. Ще одним із організуючих процесів, близьких до гомеостазу, є самореферентність як здатність системи у взаємодіях посылатися на саму себе шляхом активного відображення зовнішнього світу (відповідає антропно-психодинамічному підходу) та операційна замкнутість [17, с. 98—129] як незалежне від середовища рекурсивне (спрямоване на себе) стиснення системи до власної поведінки. При цьому В. Хіщенко, розглядаючи самоорганізацію систем, розрізняє два стани їх рівноваги: динамічної і статичної, де перший — це ступінь віддаленості системи від другої, при цьому чим вища нерівноважність системи, тим вона далі від статичного стану і тим вища рухливість їй притаманна, у свою чергу — така віддаленість прямо пропорційна рівню складності, масштабності, “розумності” системи [31, с. 9]. Той же підхід сповідує О. Невмержицька у дисертаційному дослідженні, присвяченому проблемі студентського самоуправління у контексті демократизації

вищої освіти України, де, серед інших, визначає гомеостат, на рівні із пульсуючою взаємодією, кінцевими морфологічними продуктами самоорганізаційної діяльності [22]. Щодо культурно-освітнього простору педагогічного університету, який організаційно є складною системою, то варто зазначити, що, зважаючи на його рівень мобільності, стійку прихильність до збереження педагогічної традиції, ідеї наступності поколінь, він перебуває порівняно недалеко від статичного стану, що, у світлі викладеного вище, показує переважання дієвості гомеостатизму над екологізмом, високий рівень самореферентності та операційної замкнутості, які виникають внаслідок послаблення здатності до розвитку через високий ступінь вивченості середовища, зокрема професійного [23].

Здатність культурно-освітнього простору педуніверситету до самоорганізації та саморегуляції можна характеризувати як із позицій гомеостатизму, так і синергізму з тією відмінністю, що вихідним пунктом для обох принципів є різні точки: для гомеостатизму — організація, для синергізму - неорганізована структура - “хаос” [25]. Проте механізми самоорганізаційних та саморегуляторних процесів, що відбуваються в організаціях з уже наявними передумовами до їх здійснення (гомеостатизм) і тих, де такі передумови відсутні (синергізм), є схожими. Відмінність між ними полягає у тому, що гомеостатизм та зосереджені на його позиціях кібернетика і теорія систем характеризують самоорганізацію як досягнення певного стану “системою, що самоорганізується”, тоді як із позицій синергетики це такий стан системи, коли “все організується само по собі” [2, с. 40]. За такої постановки питання неодмінно постає проблема суб’єкта змін, оскільки у цій статті ми вже згадували теорію систем (Л. Берталанфі, К. Боулдинг), то таким фактором вважаємо культурно-освітній простір, що забезпечує гомеостаз педуніверситету (якщо аналізувати на вищих рівнях — системи освіти як системи соціально-інтелектуального характеру, якій, крім структури та організації, притаманна свідомість як розуміння функціональних зв’язків), водночас організуючись, відповідно до антропно-психодинамічного підходу, згідно з тим-таки принципом гомеостатичності, що надає йому характеристик системи, здатної до самоорганізації. Це підтверджує І. Чіріков, який, при соціологічному аналізі теоретико-методологічних основ трансформації організаційних границь, стверджує, що саме вони (границі) є чинником ідентичності організації, яка, залежно від їх чіткості, стає більш чи менш окресленою [32, с. 3].

Культурно-освітній простір університету, будучи складним за ціленаправленістю, структурою, функціями, проявами, підлягаючи постійним реноваціям у сучасних швидкозмінних умовах, підтримує певний рівень внутрішньої інтеграції, стабільності перебігу власне культурних та освітніх процесів, загальну “стилістику” діяльності безпосередніх учасників культурно-освітнього процесу. Такий тип функціонування, забезпечуючи життєво важливі функції університетського життя, зокрема освіти, виховання молоді як єдино можливі шляхи збереження культурно-цивілізаційних здобутків людства в цілому та конкретної етносоціальної спільноти зокрема, підтримує наступність поколінь хоча би в сенсі збереження підходів до професійної діяльності, формування відношень у системі “людина-професія”, які для низки спеціальностей (педагогічних, медичних, військових) виражаються у слідуванні покликанню, подвижництві, є ключовими серед життєзабезпечуючих. Крім того, гомеостатизм на макро-рівні культурно-освітнього простору країни підтримує цілісність всієї освітньої системи, національну освітню, виховну традицію. Щоправда, у дієвості гомеостатизму є й приховані небезпеки, на які все частіше наражаються і університети, і вся система

— це в першу чергу значна інертність, крім того, певна “капсуляція” університетів усередині власної професури [36]; галузевої науки — всередині віртуального товариства визнаних, авторитетних вчених; національної виховної традиції — у патріархальному сімейному устрої; культури — у відповідних закладах (театрах, філармоніях, бібліотеках тощо).

Розглядаючи гомеостатизм щодо високоорганізованої системи, якою є культурно-освітній простір педуніверситету, зіставний, виходячи з антропно-психодинамічного підходу, із психікою людини, можна стверджувати також про його специфічну організуючу роль щодо зовнішнього оточення, так званий “епіморфоз” — здатність високоорганізованої системи задля підтримання гомеостазу чи мінімізації необхідності трансформації змінювати характеристики ніші, в якій перебуває, оволодівати нею, максимально розширюючи таким чином власний простір [33, 134]. Це ж підтверджується і в контексті ноосферизму: “Людину чекає розширення своєї дії на навколишнє середовище і перебудовування самого себе — носія Розуму. «Природна еволюція» відступає на другий план. Розуму, тільки Розуму належить створювати той образ, якому повинен слідувати його носій, бо еволюційний процес індивідуального вдосконалення практично закінчився вже десятки тисяч років тому” [19, с. 11].

Обґрунтування гомеостатизму як організаційного принципу культурно-освітнього простору педагогічного університету в руслі антропно-психодинамічного підходу до його вивчення може базуватися також на теоріях фізіології самоорганізації Н. Бернштейна та функціональних систем П. Анохіна, зокрема розумінні того, що поведінка живих систем не реактивна і не лінійна, а її детермінація має не механічний, а складний системний характер. Саморегуляція в живих системах є не стільки конкретним предметом наукового вивчення, скільки універсальним принципом їх пояснення [34]. Культурно-освітній простір педагогічного університету підпадає під характеристики живої системи на підставі того, що він виявляє активність, рух, динаміку розвитку через наявність та реалізацію взаємозв’язків його структурних елементів, тобто, за висловом В. Вольвача, така система не мертва [9].

Перебудова життя педагогічного університету на засадах людиноцентричності, що не суперечить реалізації принципу гомеостатизму, є тривалим процесом, який, хоча й відповідає його первинному призначенню, зачіпає абсолютно всі сторони його діяльності, потребує значної концентрації колективних зусиль, певних матеріальних ресурсів, проте створить сприятливі передумови для подальшого розвитку, своєрідний “стартовий майданчик”. При цьому культурні явища організаційного рівня, внаслідок поєднання таких підходів, гармонізуються з індивідуальними, яким, власне, й віддається першість. Далеко не завжди можливе здійснення такого перетворення, в першу чергу через силу дії зовнішніх факторів, які можуть не відповідати людиноцентризму, отже й гомеостатизму, але необхідність підвищення якості університетської педагогічної освіти, превалювання у розвинених суспільствах розумової праці над фізичною, глобалізаційні процеси, що дають новий імпульс розвитку універсальної мови гуманізму, загальнолюдських цінностей, є достатньо потужними аргументами на користь описаних підходів. Вищесказане є однаково правильним для різних типів вищих навчальних закладів, у тому числі університетів, незалежно від їх екстенсивних показників, але для потужних університетів важливо спланувати перетворення на макро-, мезо- та мікрорівнях (за концентричним принципом, охоплюючи субкультури як мікрорівні). На державному рівні при плануванні перетворень треба здійснювати ди-

ференційований підхід до університетів, оскільки деякі із них є людиноцентричними за своєю сутністю (педагогічні, медичні, юридичні, релігійні), тому трансформаційні процеси не повинні зачіпати глибинні рівні, зберігаючи їх гомеостаз, а лише стимулювати логічні механізми, актуалізувати наявні цілі, коригувати систему цінностей.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що змінність умов зовнішнього середовища актуалізує проблему розмежування внутрішнього та зовнішнього шарів культурно-освітнього простору педагогічного університету як у плані побудови зв'язків із оточенням, спрямованих на зміну внутрішнього середовища (екологізм), так і на утримання сталості останнього, навіть більше, зважаючи на специфіку власне педагогічного університету, — поширення його впливу на середовище, що в науці отримало назву гомеостазу.

Аналізуючи гомеостатичність як принцип організації культурно-освітнього простору, спрямований на відновлення та утримання його внутрішнього рівноважного стану шляхом його неперервного зіставлення з якісними характеристиками зовні, треба зважати на постійне чергування процесів гомеостазу і гомеорезу, завдяки балансу яких культурно-освітній простір педуніверситету є водночас і стабільним, і достатньо рухливим, здатним до саморозвитку, що виражається у сформованих стратегіях.

Крім саморозвитку, наслідком реалізації гомеостатизму як принципового організаційного підходу є здатність культурно-освітнього простору педагогічного університету як соціальної системи до самоорганізації, що відбувається згідно із стійкими патернами, притаманними культурно-освітньому простору.

Відмінність синергізму та гомеостатизму як організаційних підходів в осмисленні проблеми самоорганізації в соціальних системах полягає в тому, що синергізм передбачає наявність виникнення порядку із хаосу, тоді як гомеостатизм щодо педагогічних університетів є постанням порядку із вже існуючого організаційного порядку шляхом поступової культурної еволюції.

Список літератури: 1. *Анохин П.К.* Узловые вопросы теории функциональной системы / Петр Кузьмич Анохин. — М. : Наука, 1980. — 197 с. 2. *Бевзенко Л.Д.* Социальная самоорганизация. Синергетическая парадигма: возможности социальных интерпретаций / Любовь Дмитривна Бевзенко. — К.: Институт социологии НАН Украины, 2002. — 437 с. 3. *Беляев В.А.* Кризис интеркультуры и культурные ремиссии [Электронный ресурс] / Вадим Алексеевич Беляев // NB: Философские исследования. — 2013. — № 7. — Режим доступа : http://e-notabene.ru/fr/article_557.html 4. *Бех В.П.* Национальная идея: смысл и механизм действия [Электронный ресурс] / Володимир Павлович Бех // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. — 2000. — Вип. XI — Режим доступа : <http://sites.znu.edu.ua/historySciWorks/11/beh.pdf> 5. *Бех В.П.* Фірма в дискурсі організаційної ідеї / В.П. Бех, А.В. Гашенко. — Суми: ВТД „Університетська книга”, 2006. — 376 с. 6. *Бир С.* Мозг фирмы / Стаффорд Бир. — М. Едиториал УРСС, 2005. — 416 с. 7. *Буданов В.Г.* Синергетика: история, принципы, современность [Электронный ресурс] / Владимир Григорьевич Буданов. — Режим доступа: <http://spkurdyumov.narod.ru/SinBud.htm>. 8. *Вознюк О.В.* Педагогічна синергетика: генеза, теорія і практика : монографія / Олександр Васильович Вознюк. — Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2012. — 708 с. 9. *Вольвач В.Г.* Исторический процесс и национальное самосознание / Владимир Григорьевич Вольвач. — Омск: Изд-во АНО ВПО ОмЭИ, 2009. — 148 с. 10. Гомеостаз [Электронный ресурс]. — Режим до-

- ступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_new_philosophy 11. *Каган М.С.* Синергетика и культурология // Синергетика и методы науки. — СПб., 1998. — С. 201-219.
12. *Кирий В.Г.* Амбивалентные системы. Философия. Теория. Практика / Виктор Григорьевич Кирий. — Иркутск: Изд-во Иркутского ГТУ, 2009. — 100 с.
13. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. — Січень 2002. — № 2. — К. : Педагогічна преса, 2002. — 23 с.
14. *Кочубей Н. В.* Синергетические концепты и нелинейные контексты : монография / Наталья Василівна Кочубей. — Сумы : Университетская книга, 2009. — 236 с.
15. *Краевский В. В.* Методология педагогики: Пособие для педагогов-исследователей / Володар Викторович Краевский. — Чебоксары: Изд-во Чуваш. ун-та, 2001. — 244 с.
16. *Кремень В.Г.* Синергетика в освіті: контекст людиноцентризму : монографія / В.Г. Кремень, В. І. Ільїн. — К. : Педагогічна думка, 2012. — 368 с.
17. *Луман Н.* Общество как социальная система / Никлас Луман. — М. : Логос, 2004. — 232 с.
18. *Лызь Н.А.* Виды и формы педагогического знания / Наталья Александровна Лызь // Педагогика. — 2013. — № 9. — С. 12—20.
19. *Моисеев Н.Н.* Русский космизм и восстановление гуманистических традиций в науке и обществе / Никита Николаевич Моисеев // Общее дело. Сборник докладов, представленных на I Всесоюзные Федоровские чтения. — М. : Наука, 1990. — С. 11—12.
20. *Моисеев Н.Н.* Человек во Вселенной и на Земле / Никита Николаевич Моисеев // Вопросы философии. — М., 1990. — № 6. — С. 32-45.
21. *Мычко Д.И.* Междисциплинарный характер принципа Ле Шателье / Дмитрій Іванавіч Мычко // Хімія: проблеми викладання. — 2010. — № 11. — С. 14—15.
22. *Невмержицька О.О.* Студентське самоуправління у контексті демократизації вищої освіти України : автореф дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: 09.00.10 “Філософія освіти” / О.О. Невмержицька. — К., 2009. — 18 с.
23. *Никитина Ю.А.* Развитие высших форм адаптации социальных систем в условиях нестабильной внешней среды / Юлия Анатольевна Никитина // Известия ТПУ. — 2007. — № 7. — С. 138—142.
24. *Новосельцев В.Н.* Естественные технологии организма в задачах управления / Василий Николаевич Новосельцев // Фундаментальные исследования. — 2008. — № 6. — С. 71—73.
25. *Пригожин И.* Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой / И.Р. Пригожин, И. Стенгерс; Общ. ред. В. И. Аршинова, Ю. Л. Климонтовича и Ю. В. Сачкова. — М.: Прогресс, 1986. — 432 с.
26. *Робуль О.М.* Синергетика як інноваційна технологія педагогічної освіти / Оксана Миколаївна Робуль // Філософія освіти. — 2006. — № 1 (3). — С. 35—42.
27. *Смолинская О.Е.* Принципы организации культурно-образовательного пространства педагогических университетов Украины / Олеся Евгеньевна Смолинская // Вестник Московского университета. Серия 20. Педагогическое образование. — 2014. — № 1. — С. 106—118.
28. *Степин В.С.* Саморазвивающиеся системы и постнеклассическая реальность [Электронный ресурс] / Вячеслав Семенович Степин. — Режим доступа: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000249/index.shtml>
29. *Субетто А.И.* Россия и человечество на перевале истории в преддверии третьего тысячелетия. Часть 8. Рефлексосистемогенетика и неклассическая парадигма цикличности. “Модульная логика” [Электронный ресурс] / Александр Иванович Субетто. — Режим доступа: <http://www.trinitas.ru/rus/doc/0016/001b/00160191.htm>
30. *Фокшек А.В.* Системный та синергетичний підходи у моделюванні сучасного педагогічного процесу / А.В. Фокшек // Науковий вісник Мелітопольського ДПУ. Серія “Педагогіка”. — 2011. — № 6. — С. 213-220.
31. *Хищенко В.Е.* Самоорганизация: элементы теории и социаль-

ные приложения / Владимир Евгеньевич Хиценко — М.: КомКнига, 2005. — 224 с. 32. *Чириков И.С.* Социологический анализ трансформации организационных границ: теоретико-методологические подходы: дис. ... канд. социол. наук: специальность 22.00.01 “Теория, методология и история социологии” / Игорь Сергеевич Чириков. — М., 2013. — 213 с. 33. Шмальгаузен И.И. Пути и закономерности эволюционного процесса / Иван Иванович Шмальгаузен. — М.: Наука, 1977. — 145 с. 34. *Юдин Э.Г.* Системный подход и принцип деятельности. Методологические проблемы современной науки / Эрик Григорьевич Юдин. — М.: Наука, 1978. — 391 с. 35. *Cannon W.B.* The Wisdom of the Body / Walter Bradford Cannon. — USA, 1963. — 340 p. 36. Forbes Украина: журнал (URL: <http://forbes.ua/nation/1350373-kaha-bendukidze-diplomu-o-vysshem-obrazovanii-nikomu-ne-nuzhny> 19.04.2013 (дата последнего посещения)) 37. *Samuelson P. A.* Foundations of Economic Analysis / Paul Anthony Samuelson. — USA: Harvard University Press, 1947. — 447 p. 38. Simmel G. The Persistence of Social Groups / Georg Simmel // American Journal of Sociology. — 1898. — Vol. 3., Is. 5. — P. 662 – 698. 39. Wadhwa Sh. The psychology of teaching / Shalini Wadhwa. — New Deli, 2005. — 196 с.

Bibliography (transliterated): 1. Anohin P.K. Uzlovye voprosy teorii funkcional'noj sistemy / Petr Kuz'mich Anohin. — М.: Nauka, 1980. — 197 s. 2. Bevzenko L.D. Social'naja samoorganizacija. Sinergeticheskaja paradigma: vozmozhnosti social'nyh interpretacij / Ljubov Dmitrivna Bevzenko. — К.: Institut sociologii NAN Ukrainy, 2002. — 437 s. 3. Beljaev V.A. Krizis interkul'tury i kul'turnye remissii [Jelektronnyj resurs] / Vadim Alekseevich Beljaev // NB: Filosofskie issledovanija. — 2013. — № 7. — Rezhim dostupa : http://e-notabene.ru/fr/article_557.html 4. Beh V.P. Nacional'naja ideja: smysl i mehanizm dejstvija [Elektronnij resurs] / Volodimir Pavlovich Beh // Naukovi praci istorichnogo fakul'tetu Zaporiz'kogo derzhavnogo universitetu. — 2000. — Vip. HI — Rezhim dostupu : <http://sites.znu.edu.ua/historySciWorks/11/beh.pdf> 5. Beh V.P. Firma v diskursi organizmenoi idei / V.P. Beh, A.V. Gashenko. — Sumi: VTD „Universitets'ka kniga”, 2006. — 376 s. 6. Bir S. Mozg firmy / Stafford Bir. — М. Editorial URSS, 2005. — 416 s. 7. Budanov V.G. Sinergetika: istorija, principy, sovremennost' [Jelektronnyj resurs] / Vladimir Grigor'evich Budanov. — Rezhim dostupa: <http://spkurdyumov.narod.ru/SinBud.htm> 8. Voznjuk O.V. Pedagogichna sinergetika: gene-za, teorija i praktika : monografija / Oleksandr Vasil'ovich Voznjuk. — Zhitomir : Vid-vo ZhDU imeni Ivana Franka, 2012. — 708 s. 9. Vol'vach V.G. Istoricheskij process i nacional'noe samosoznanie / Vladimir Grigor'evich Vol'vach. — Omsk: Izd-vo ANO VPO OmJel, 2009. — 148 s. 10. Gomeostaz [Jelektronnyj resurs]. — Rezhim dostupa: http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_new_philosophy 11. Kagan M.S. Sinergetika i kul'turologija // Sinergetika i metody nauki. — SPb., 1998. — С. 201-219. 12. Kirij V.G. Ambivalentnye sistemy. Filosofija. Teorija. Praktika / Viktor Grigor'evich Kirij. — Irkutsk: Izd-vo Irkutskogo GTU, 2009. — 100 s. 13. Koncepcija zagal'noi seredn'oi osviti (12-richna shkola) // Informacijnij zbirnik Ministerstva osviti i nauki Ukraïni. — Sichen' 2002. — № 2. — К.: Pedagogichna presa, 2002. — 23 s. 14. Kochubej N. V. Sinergeticheskie koncepty i nelinejnye konteksty : monografija / Natalija Vasilivna Kochubej. — Sumy : Universitetskaja kniga, 2009. — 236 s. 15. Kraevskij V. V. Metodologija pedagogiki: Posobie dlja pedagogov-issledovatelej / Volodar Viktorovich Kraevskij. — Cheboksary: Izd-vo Chuvash. unta, 2001. — 244 s. 16. Kremen' V.G. Sinergetika v osviti: kontekst ljudinocentrizmu : monografija / V.G. Kremen', V.I. Il'in. — К.: Pedagogichna dumka, 2012. — 368 s. 17. Lu-

- man N. Obshestvo kak social'naja sistema / Niklas Luman. — M. : Logos, 2004. — 232 s.
18. Lyz' N.A. Vidy i formy pedagogicheskogo znanija / Natal'ja Aleksandrovna Lyz' // Pedagogika. — 2013. — № 9. — S. 12-20.
19. Moiseev N.N. Russkij kosmizm i vosstanovlenie gumanisticheskikh tradicij v nauke i obshestve / Nikita Nikolaevich Moiseev // Obshee delo. Sbornik dokladov, predstavlenykh na I Vsesojuznye Fedorovskie chtenija. — M. : Nauka, 1990. — S. 11—12.
20. Moiseev N.N. Chelovek vo Vselennoj i na Zemle / Nikita Nikolaevich Moiseev // Voprosy filosofii. — M., 1990. — № 6. — S. 32-45.
21. Mychko D.I. Mezhdisciplinar-nij harakter principa Le Shatel'e / Dzmitryj Ivanavich Mychko // Himija: poblemy vy-kladannja. — 2010. — № 11. — S. 14—15.
22. Nevmerzhič'ka O.O. Students'ke samoupravlinnja u konteksti demokratizacii višhoj osviti Ukraïni : avtoref dis. na zdobuttja nauk. stupenja kand. filos. nauk: 09.00.10 “Filosofija osviti” / O.O. Nevmerzhič'ka. — K., 2009. — 18 s.
23. Nikitina Ju.A. Razvitie vysshih form adaptacii social'nyh sistem v uslovijah nestabil'noj vneshnej sredy / Julija Anatol'evna Nikitina // Izvestija TPU. — 2007. — № 7. — S. 138-142.
24. Novosel'cev V.N. Estestvennye tehnologii organizma v zadachah upravlenija / Vasilij Nikolaevich Novosel'cev // Fundamental'nye issledovanija. — 2008. — № 6. — S. 71-73.
25. Prigozhin I. Porjadok iz haosa: Novyj dialog cheloveka s prirodoy / I.R. Prigozhin, I. Stengers; Obshh. red. V. I. Arshinova, Ju. L. Klimontovicha i Ju. V. Sachkova. — M.: Progress, 1986. — 432 s.
26. Robul' O.M. Sinergetika jak innovacijna tehnologija pedagogičnoï osviti / Oksana Mikolaïvna Robul' // Filosofija osviti. — 2006. — № 1 (3). — S. 35—42.
27. Smolinskaja O.E. Principy organizacii kul'turno-obrazovatel'nogo prostranstva pedagogičeskikh universitetov Ukrainy / Olesja Evgen'evna Smolinskaja // Vestnik Moskov-skogo universiteta. Serija 20. Pedagogičeskoe obrazovanie. — 2014. — № 1. — S. 106—118.
28. Stepin V.S. Samorazvivajushiesja sistemy i postneklassičeskaja re-al'nost' [Elektronnyj resurs] / Vjacheslav Semenovich Stepin. — Rezhim dostupa: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000249/index.shtml>
29. Subetto A.I. Rossija i chelovechestvo na perevale istorii v preddverii tret'ego tysjacheletija. Chast' 8. Refleksosistemogenetika i neklassičeskaja paradigma cikličnosti. “Modul'naja logika” [Elektronnyj resurs] / Aleksandr Ivanovich Subetto. — Rezhim dostupa: <http://www.trinitas.ru/rus/doc/0016/001b/00160191.htm>
30. Fokshek A.V. Sistemnij ta sinergetičnij pidhodi u modeljuvanni suchasnogo pedagogičnogo procesu / A.V. Fokshek // Naukovij visnik Melitopol's'kogo DPU. Serija “Pedagogika”. — 2011. — № 6. — S. 213-220.
31. Hicenko V.E. Samoorganizacija: jelementy teorii i social'nye prilozhenija / Vladimir Evgen'evich Hicenko— M.: KomKniga, 2005. — 224 s.
32. Chirikov I.S. Sociologičeskij analiz transformacii organizacionnyh granic: teoretiko-metodologičeskie podhody: dis. ... kand. sociol. nauk: special'nost' 22.00.01 “Teorija, metodologija i istorija sociologii” / Igor' Sergeevich Chirikov. — M., 2013. — 213 s.
33. Shmal'gauzen I.I. Puti i zakonomernosti jevoljucionnogo processa / Ivan Ivanovich Shmal'gauzen. — M.: Nauka, 1977. — 145 s.
34. Judin Je.G. Sistemnij podhod i princip dejatel'nosti. Metodologičeskie problemy sovremennoj nauki / Jerik Grigor'evich Judin. — M. : Nauka, 1978. — 391 s.
35. Cannon W.B. The Wisdom of the Body / Walter Bradford Cannon. — USA, 1963. — 340 p.
36. Forbes Ukraina: zhurnal (URL: <http://forbes.ua/nation/1350373-kaha-bendukidze-diplomy-o-vysshem-obrazovanii-nikomu-ne-nuzhny> 19.04.2013 (data poslednego poseshhenija))
37. Samuelson P. A. Foundations of Economic Analysis / Paul Anthony Samuelson. — USA: Harvard University Press, 1947. — 447 p.
38. Simmel G. The Persistence of Social Groups / Georg Simmel // American Journal of Sociology. — 1898. — Vol. 3.,

UDC 371

O.Ye. Smolinska

GOMEOSTASIS IN THE ORGANIZATION OF CULTURAL AND EDUCATIONAL SPACE OF PEDAGOGICAL UNIVERSITY

In this paper we study various aspects of homeostasis as organizing principle of cultural and educational space of Pedagogical University: identify common and distinctive features gomeostasis principles and synergies, studied the characteristics of self-organization in the cultural and educational space with the positions of the first of them, as synergy, studying self-organization as a movement in the direction of chaos to order, does not display such self-organization phenomena as the evolution and development of the already organized forms. Near to a spirit come from physiology (W. Cannon) gomeostasis, noospherology (V. Vernadskyy, M. Moiseev) systemogenetic (A. Subetto), cybernetics (N. Wiener), the theory of functional systems (P. Anokhin), economic theory (P. Samuelson), which highlights the key ideas in this article. Particular attention is paid to the pedagogical aspects of the influence of the state of equilibrium in university teacher education as a macrosystem and university - as microsystem. In particular, the principle of the organization, providing vital functions of university life, support continuity of generations in the sense of preserving the key approaches to professional activities, forming relationships in the "man-profession", expressed for teacher training in the following of vocation, selfless devotion. Justification of gomeostasis as an organizing principle for cultural and educational space of Pedagogical University based on the understanding that the object of study, being active in the development and dynamics, subject to the characteristics of a living system also exhibits an organizing role in relation to their own environment, which is important in light of the responsibility of university before the society and its effective autonomy. Thus, gomeostasis as an organizing principle aims to restore and maintain the internal equilibrium state of the cultural and educational space of Pedagogical University.

Keywords: gomeostasis, organizing principle, cultural and educational space, Pedagogical University.

УДК 371

О.Е. Смолинская

ГОМЕОСТАТИЗМ В ОРГАНИЗАЦИИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ КУЛЬТУРНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

В статье изучены разнообразные аспекты гомеостатизма как принципа организации культурно-образовательного пространства педагогического университета: определены общие и отличительные черты принципов гомеостатизма и синергизма, изучены особенности самоорганизации в культурно-образовательном пространстве с позиций первого. Особое внимание обращено на педагогические аспекты влияния состояния эквilibристического равновесия в университетском педагогическом образовании как макросистеме и университете — как микросистеме.

Ключевые слова: гомеостатизм, принцип организации, культурно-образовательное пространство, педагогический университет.

Стаття надійшла до редакційної колегії 10.06.2014